
Konkurrencen på det danske bank- marked

Nicolai Kaarsen

14/10/2014

1 Introduktion

Konkurrence tilskynder virksomheder til at holde priserne nede og sikre god kvalitet, samtidigt med at ineffektive virksomheder og arbejdsgange frasorteres. Konkurrence er dermed også en kilde til vækst.

I dette papir undersøges konkurrencen på bankmarkedet i Danmark. Dels ved et litteraturstudie af internationalt publiceret forskning, dels ved en analyse, som også beskriver udviklingen i konkurrencen efter krisen. Hovedkonklusionen er, at konkurrencen på bankmarkedet i Danmark er svagere end i de fleste andre lande, som vi sammenligner os med, og at der er ikke tegn på, at konkurrencen er blevet mere intens under krisen, tværtimod.

Graden af konkurrence kan påvirke stabiliteten på bankmarkedet. Og stabiliteten på de finansielle markeder har stor betydning for sundhedstilstanden i resten af økonomien. Der er imidlertid ingen konsensus i litteraturen om sammenhængen mellem finansiell stabilitet og konkurrence på bankmarkedet. Dele af litteraturen argumenterer for, at mere konkurrence betyder mere stabilitet. Men der er også dele af litteraturen, der peger på det modsatte.

Der er de senere år gennemført en række tiltag for at understøtte den finansielle stabilitet, men vurderingen i dette papir er, at disse tiltag unødigt svækker konkurrencen. Det er således muligt at indføre regulering, som både styrker den finansielle stabilitet og samtidigt øger konkurrencen.

Endvidere kan tiltag, der gør det nemmere at for kunderne at skifte bank, øge konkurrencen. Disse tiltag vil som hovedregel ikke skade stabiliteten.

2 Konkurrencen på bankmarkedet i Danmark

2.1 Gængse mål for konkurrenceintensiteten

I forskningen benyttes forskellige metoder til at måle graden af konkurrence på bankmarkedet. Indikatorer, der fokuserer på markedsstruktur (de såkaldte strukturelle indikatorer), var især populære i 60'erne eller 70'erne. Et eksempel er Herfindal-indekset, som måler koncentrationen af markedsandele. Det afspejler f.eks., om der er tale om en eller to store banker, der sidder på størstedelen af markedet, eller om markedsandelene er mere ligeligt fordelt mellem flere mellemstore banker.

Et problem ved disse mål er, at det ikke er givet, at der er mindre konkurrence på markeder, som er mere koncentrerede. Eksempelvis kan et marked med mange, små lokale banker være karakteriseret ved, at hver bank har lokalt monopol i sit nærrområde. Et marked, der er domineret af få store banker, som har ressourcerne til at åbne lokale filialer, kan om-

vendt være præget af skarp konkurrence. Hvis der er en konstant trussel om, at høje profitter vil trække nye konkurrenter til (fx ved nyetableringer eller udenlandske banker), kan der også være skarp konkurrence på et marked med få store banker.¹

I den nyere litteratur benytter man sig derfor af de såkaldte ikke-strukturelle mål. I stedet for at måle på markedets struktur, måler man på, hvordan bankernes agerer, med henblik på at afgøre om deres adfærd er i tråd med, hvad man vil forvente, hvis der er intens konkurrence.

Den såkaldte H-statistik er det nok mest anvendte mål i den nyere forskning på området. H-statistikken måler, hvad der sker med omsætningen, når omkostningerne stiger (fx som følge af højere lønomkostninger eller finansieringsomkostninger). Hvis en stigning i omkostningerne modsvares af en nogenlunde tilsvarende stigning i omsætningen, er konkurrencen på markedet relativt intens. Omvendt er der svag konkurrence, hvis en stigning i omkostninger betyder et fald i omsætningen. Forklaringen på, hvordan H-statistikken beregnes, og hvorfor den måler graden af konkurrence, er givet i appendiks.

Ifølge stort set alle akademiske studier, der beregner H-statistikken, er der meget lidt konkurrence på bankmarkedet i Danmark sammenlignet med de fleste andre lande. Det fremgår af Tabel 1, som opsummerer litteraturen og bl.a. angiver Danmarks internationale placering. I samtlige studier ligger Danmark i bunden med en af de laveste H-statistikker, dvs. det danske bankmarked er præget af relativt svag konkurrence. Ved udvælgelsen af studierne er der lagt vægt på, at Danmark skal indgå, og at artiklen skal være udgivet i et tidsskrift, som har været igennem såkaldt "peer-review" (dvs. at forskere på området har bedømt og accepteret artiklen). Studierne varierer mht. metode, tidshorisont og data, men i alle tilfælde er Danmarks placering altså nogenlunde den samme.

H-statistikken er som nævnt en af de mest anvendte indikatorer for konkurrence. Men H-statistikken giver kun et retvisende billede af konkurrencesituationen, hvis en række antagelser er opfyldt.² Hvis en eller flere af disse teoretiske antagelser ikke holder, er det ikke givet, at H-statistikken er et præcist mål. Derfor er det vigtigt at undersøge, om studier, der anvender andre mål, leder til nogenlunde samme konklusion.

Tabel 1 indeholder derfor en oversigt over to andre populære mål – Lerner-indekset og Boone-indekset. Beregningsmetoder og intuitive forklaringer, der beskriver disse mål, er angivet i appendikset. I begge tilfælde er konklusionen nogenlunde den samme, som hvis man ser på H-statistikken. Danmark ligger i bunden af rangeringen, hvad angår konkurrencen på bankmarkedet.

¹ Se Claessens (2009) for flere argumenter for hvorfor konkurrence og koncentration ikke nødvendigvis er korrelerede. Claessens og Laeven (2004) viser, at der ikke er nogen tæt sammenhæng mellem konkurrence og koncentration rent empirisk.

² Se appendikset for en teknisk gennemgang.

Tabel 1 Danmarks placering i internationale sammenligninger af konkurrencen på bankmarkedet

Studie	Mål	Værdi for DK	Placering for DK	Antal lande	Periode
Bikker og Haaf (2002)		0,34	21	21	1990-1998
Claessens og Laeven (2004)		0,50	46	50	1994-2001
Carbo et al. (2009)	H-statistik (høje værdier er intens konkurrence)	0,61	10	14	1995-2001
Casu og Girardone (2006)		0,05	14	15	1997-2003
Cihák et al. (2010)		0,50	34	38	1980-2003
Cihák og Schaeck (2013)		0,31	10	10	1995-2005
Carbo et al. (2009)	Lerner-indeks (lave værdier er intens konkurrence)	0,22	14	14	1995-2001
Fernandez de Guevara og Maudos (2007) ³		0,21	12	15	1993-2002
Beck et al. (2013)		0,19	73	79	1994-2009
Cihák og Schaeck (2013)	Boone-indeks (lave værdier er intens konkurrence)	-0,031	7 (delt)	10	1995-2005

2.2 Andre indikatorer

Foruden de tre ovennævnte mål er der en række mindre direkte indikatorer, som kan give et fingerpeg om graden af konkurrence på det danske bankmarked i forhold til andre lande.

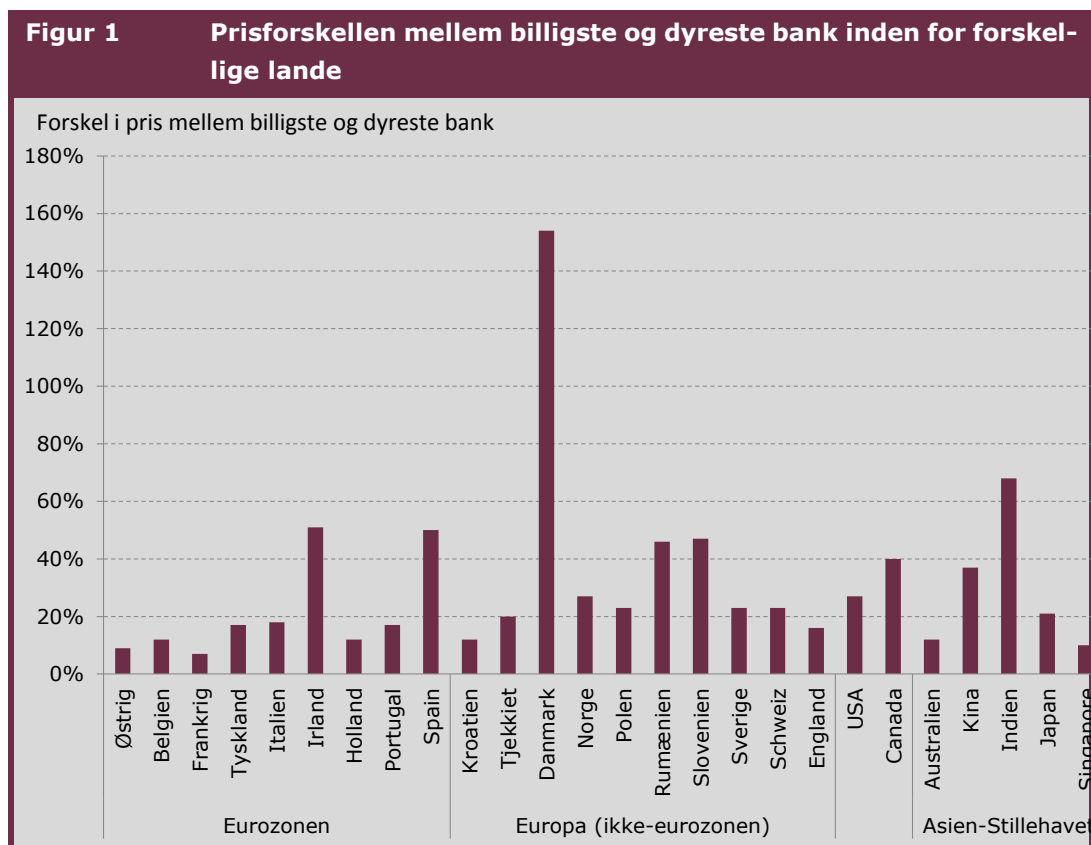
European Financial Management and Marketing Association (EFMA) udgiver årligt en rapport, hvor forskellige forhold på detailbankmarkedet i forskellige lande undersøges – herunder priser, kundetilfredshed og tendens til at skifte banker.

Nedenstående figur viser prisforskellen imellem banker inden for forskellige lande. Prisen er målt i detailsektoren for et udvalgt bundt af finansielle ydelser. I figuren springer Danmark i øjnene som det land, hvor der er størst forskel i priser. Prisforskelle kan selvfølgelig også afspejle kvalitetsforskelle eller andre forskelle i finansielle ydelser, som undersøgelsen ikke tager højde for.

I rapporten er der indsamlet priser på 19 forskellige produkter fra fire danske banker i løbet af de sidste tre måneder af 2007. Produkterne omfatter en række ydelser såsom brug af netbank, kontantautomat og forskellige typer overførsler. Derefter benyttes information

³ Fernandez de Guevara og Maudos (2007) beregner to Lerner-indeks, et for udlån og et for indlån. Lerner indekset i tabellen er beregnet som et simpelt gennemsnit af de to. I en tidligere version af papiret beregner forfatterne et samlet Lerner-indeks. Hvis man benytter dette i stedet ligger Danmark nr. 13 ud af 15, dvs. hovedkonklusionen er den samme uanset hvilket estimat der benyttes.

om, hvad en typisk bankkunde bruger af produkter til at beregne en endelig udgift for forbrugeren.⁴

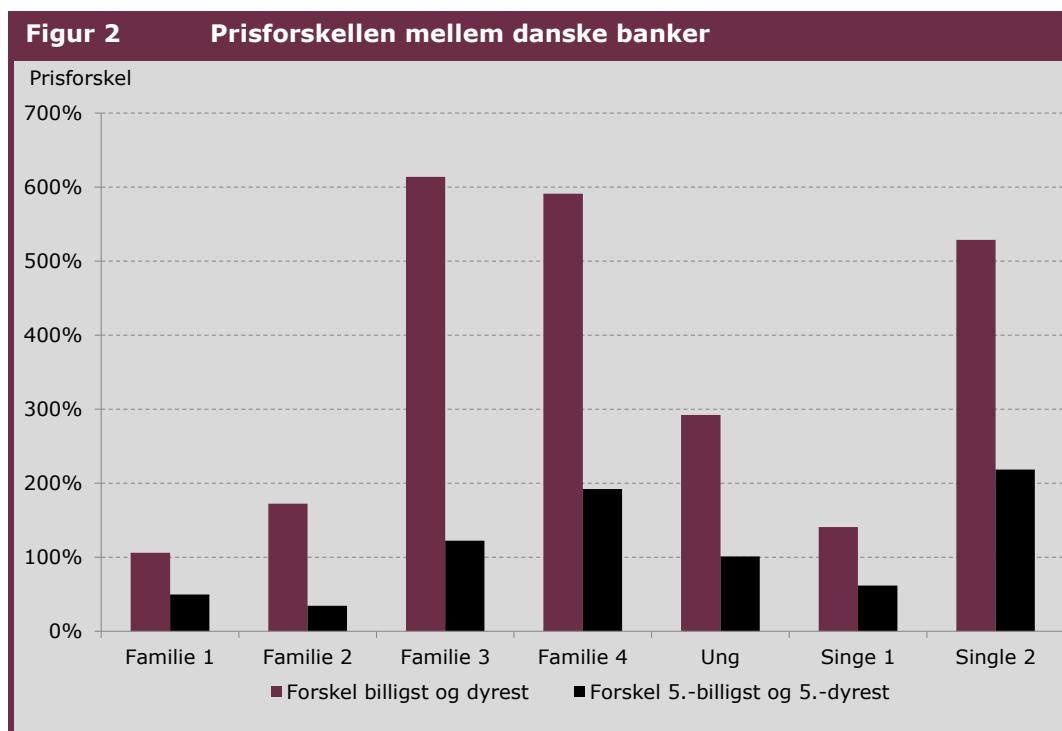
Kilde: World Retail Banking Report 2008

Det er også muligt at sammenligne priser på bankydelser ved at bruge Forbrugerrådets og Forbrugerstyrelsens portal www.pengepriser.dk. Som i World Banking Report beregner portalen for hver bank prisen på en typisk kurv af finansielle produkter. Forskellen er, at prisen ikke beregnes på en enkelt repræsentativ kurv af produkter, men for en række forskellige kurve, som er baseret på såkaldte "modeltyper".

Eksempelvis er modeltypen "Familie 2" et par med årlig husstandsindkomst på 300.000-450.000 kr., som bruger følgende finansielle ydelser: et billilån på 25.000 kr., et forbrugslån på 15.000 kr., en kassekredit på 20.000 kr., gebyrer for to dankort, 4 overførsler om måneden osv.

⁴ De underliggende prisdata fremgår ikke af rapporten. Derfor er det ikke muligt at undersøge, eksempelvis, hvilke danske banker der er med i undersøgelsen eller på hvilke produkter, der er særligt store prisforskelle. Det er heller ikke muligt at sammenligne priser på tværs af lande for derved at undersøge, om danske banker er dyrere end banker i andre lande. Desværre har det ikke været muligt at skaffe de underliggende data fra Capgemini, der står for dataindsamlingen.

Resultatet er, at der for de fleste familietyper er store forskelle på bankpriser fra den dyreste til den billigste bank, jf. Figur 2.⁵ For at undgå, at forskellene er drevet af ekstreme enkelttilfælde, viser figuren også prisforskelle på 5.-billigste og 5.-dyreste bank. Prisforskellene er noget lavere, end når man ser på den dyreste og den billigste bank, men forskellene er stadig betragtelige for de fleste familietyper.

Kilde: Pengepriser.dk

2.3 Egen analyse af konkurrencen på bankmarkedet

En mangel ved ovenstående gennemgang af litteraturen er, at der ikke er data for de seneste år. Det betyder, at det er vanskeligt at belyse, om konkurrencen er faldet eller steget efter krisen. En anden mangel er, at data kun inkluderer banker, men ikke realkreditinstitutter. Derfor er der udarbejdet en analyse, som ser på udviklingen i konkurrencen over tid, og undersøger om resultaterne ændres, hvis der inkluderes realkreditinstitutter.

I analysen benyttes regnskabsdata fra Bloomberg, og det anvendte mål er H-statistikken. Som nævnt ovenfor kan der være mindre forskelle på, hvordan dette mål beregnes. Her tages udgangspunkt i metoden fra Claessens og Laeven (2004), som er beskrevet i nærmere detaljer i appendikset. Datagrundlaget er dog ikke det samme, idet Claessens og Laeven (2004) benytter data fra Bankscope.

⁵ Portalen har også to pensionist-modeltyper. I begge tilfælde bliver prisforskellene meget store, hvorfor de ikke inkluderet i figuren.

Som et første check beregnes H-statistikken for 1994-2001 - samme periode som den Claessens og Laeven (2004) ser på. Det giver en H-statistik 0,48, hvilket ligger tæt på Claessens og Laevens (2004) estimat, som er 0,5. H-statistikken for den samlede periode, altså fra 1990-2013, er 0,38, hvilket tyder på, at konkurrencen er faldet over tid.

Hvis man kun ser på gruppen af de 10 største danske banker, er H-statistikken større end for restgruppen bestående af de 48 mindste banker. En mulig forklaring på denne forskel er, at en del af de små banker er lokale banker, som opererer i tyndt befolkede områder, hvor konkurrencen er svag. Desuden har store banker bl.a. relativt store erhvervskunder, og her kan konkurrencen være relativt hård.

	1994-2001		1990-2013		
	Alle banker	Alle banker	10 største banker	48 mindste banker	Banker og realkredit
H-statistik	0,48	0,31	0,38	0,23	0,30
Antal institutioner	50	58	10	48	62

Kilde: Egne beregninger på baggrund af data fra Bloomberg.

Analysen inkluderer i udgangspunktet banker, som udsteder realkredit, men ikke selvstændige realkreditinstitutter.⁶ Det betyder eksempelvis, at Realkredit Danmark er inkluderet som en del af Danske Bank koncernen fra 2001. Men før 2001 er Realkredit Danmark ikke med i analysen. Det samme gælder selvstændige realkreditinstitutter som f.eks. Nykredit.

Den overordnede konklusion ændres imidlertid ikke, hvis der inkluderes data for realkreditinstitutter.⁷ H-statistikken for 1990-2013 falder en anelse fra 0,31 til 0,30. Det skal dog pointeres, at data for realkreditinstitutter er relativt sparsomme. Således medfører indragelsen af realkredit en relativt begrænset stigning i antallet af observationer: Fra 935 til 958.

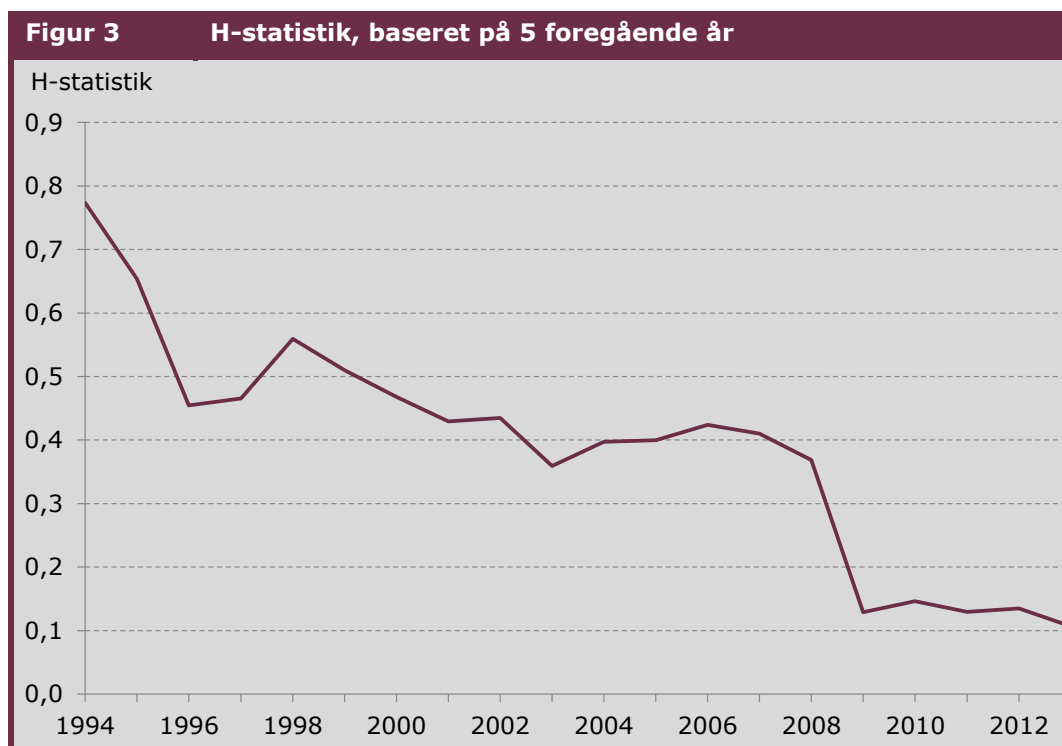
For at få et mere detaljeret indblik i hvordan konkurrencen har udviklet sig over tid, beregnes H-statistikken separat for 5-årige intervaller. Resultatet bekræfter konklusionen fra Tabel 2, nemlig at konkurrencen er faldet over tid.

Efter krisen i 2008 sker der et særligt stort fald i indikatoren for konkurrenceintensiteten. Dette fald skal dog tolkes med varsomhed, da der sandsynligvis har været mange fluktuationer i de tilgrundliggende regnskabsdata efter finanskrisen, som ikke har noget med konkurrencen at gøre.⁸

⁶ I reglen fremgår det ikke eksplicit i de internationale studier på listen i Tabel 1, om realkreditinstitutter er inkluderet. Personlig kommunikation med forfatterne afslører at det ikke er tilfældet i Claessens og Laeven (2004).

⁷ Data for realkreditinstitutterne stammer dels fra Bloomberg, men er suppleret af egen indsamling af regnskabstal for at øge antallet af observationer.

⁸ En mere teknisk forklaring: Større målefejl i højresidevariablene (inputpriserne) betyder bias mod nul, hvilket trækker i retning af lavere estimeret H-statistik.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af data fra Bloomberg
Anm. Figuren viser H-statistikken over tid beregnet over 5-årsperioder. X-aksen angiver slutåret for hver 5-årsperiode.

3 Afvejning mellem konkurrence og stabilitet

Der er en stor teoretisk litteratur om sammenhængen mellem konkurrence og finansiell stabilitet. Litteraturen kan opdeles i to lejre: Den ene argumenterer for en negativ sammenhæng og den anden argumenterer for en positiv. Her gives en kort oversigt over de vigtigste teoretiske argumenter.⁹

Et argument fra den første lejr er, at mere konkurrence reducerer bankernes profitmargin, hvilket betyder, at de har sværere ved at overleve chok til indtjeningen. Et andet argument er, at mere konkurrence mindsker forventningen til bankernes fremtidige profit.¹⁰ Dermed har ejerne mindre at tabe i tilfælde af konkurs, hvilket betyder, at de bliver mere risikovillige.

Den anden lejr argumenterer for, at mere konkurrence leder til mere stabilitet. Én mekanisme er, at mere intens konkurrence betyder, at bankmarkedet er mindre tilbøjeligt til at

⁹ Se Beck et. al. (2010) for en mere detaljeret oversigt over den teoretiske litteratur.

¹⁰ I litteraturen taler man om at bankernes "franchise value" forøges.

være domineret af få, store banker. Dermed mindskes tendensen til implicit statsgaranti, hvilket tilskynder bankerne til at løbe mindre risici og sikrer et mere stabilt bankmarked.¹¹

Et andet argument er, at mere konkurrence typisk betyder lavere rentemarginaler og dermed lavere udlånsrenter til virksomheder. Eftersom aktieselskaber har begrænset hæftelse, er der et incitament til for høj risikotagning. Dette incitament bliver stærkere, når udlånsrenten øges. Større risikotagning for virksomheder øger også risikoen for bankerne, idet det skaber større udsving i virksomhedernes evne til at afdrage på lån.¹²

Rent teoretisk er det således ikke muligt at give et definitivt svar på spørgsmålet om, hvordan konkurrence påvirker stabilitet. Det er et empirisk spørgsmål.

Der er lavet en række empiriske studier, som analyserer sammenhængen mellem konkurrence og finansiel stabilitet i et enkelt land. Denne litteratur opsummeres af Beck et. al. (2010), og resultaterne varierer en del fra studie til studie. Alt i alt peger litteraturen på, at der ikke kan påvises nogen entydig sammenhæng mellem konkurrence og stabilitet.

Derudover er der en håndfuld nyere studier, som benytter sig af data på tværs af lande. Disse studier er opsummeret i Tabel 2. I udvælgelsen af papirer er der lagt vægt på, at de er udgivet i et tidsskrift efter en forudgående bedømmelse af fagfæller.

Cihák et. al. (2009) undersøger sammenhængen mellem konkurrencen på bankmarkedet og tilbøjeligheden til at opleve systemiske, finansielle kriser. Deres analyse dækker årene 1980-2003 og 38 lande, og de anvender H-statistikken som mål for graden af konkurrence. Systemiske kriser måles ved en indikator for, om andelen af misligholdte lån er større end 10% i det pågældende land i det pågældende år, eller om landet har oplevet et eller flere regeringsindgreb såsom indefrysning af indskud, nationalisering af banker eller store redningspakker, der overstiger 2% af BNP. Konklusionen er, at lande, hvor konkurrencen er mere intens, oplever kortere og/eller mindre hyppige kriser.

To af forskerne bag ovennævnte analyse har også lavet et nyere studie, som peger i samme retning. Cihák og Schaeck (2013) undersøger således, hvordan en ændring i konkurrencen målt ved Boone-indekset påvirker de enkelte bankers stabilitet.¹³ Her er konklusionen igen, at hvis konkurrencen i et land bliver mere intens, bliver bankerne mere stabile.

¹¹ Mishkin (1999).

¹² Boyd og De Niccolo (2005).

¹³ De benytter sig af panel-regressioner på bankniveau og inkluderer bank fixed effects. Som mål for den enkelte banks stabilitet benyttes den såkaldte Z-score, der ved hjælp af regnskabsdata måler afstanden til konkurs.

Tabel 3 Litteraturoversigt – stabilitet og konkurrence

Studie	Sammenhæng mellem konkurrence og stabilitet	Mål	Antal lande	Periode
Cihák et. al. (2009)	Positiv	H-statistik	38	1980-2003
Beck et. al. (2006)	Positiv	Reguleringer	69	1980-1997
Berger et. al. (2009)	Negativ	Lerner	23	1999-2005
Beck et. al. (2013)	Variierer, men negativ i gennemsnit	Lerner	79	1994-2009
Cihák og Schaeck (2013)	Positiv	Boone	10	1996-2005

Beck et. al. (2006) adskiller sig lidt fra de andre studier i oversigten, idet der ikke benyttes et direkte mål for konkurrence, men i stedet forskellige mål for institutioner, som sætter rammerne for graden af konkurrence. Forfatterne konkluderer, at reguleringer, der skærper konkurrencen, øger sandsynligheden for kriser. I undersøgelsen indgår 69 lande fra 1980-1997.

Berger et. al. (2009) finder at banker, der har mere markedsmagt (målt ved Lerner indekset) har større risiko på udlånssiden. Det kan ses i sammenhæng med den ovenfor beskrevne teori om, at mere markedsmagt leder til større udlånsrente, som leder til større risikotagning for virksomheder, der har lån i banken. Det taler altså for, at mere konkurrence kan styrke stabiliteten. Men forfatterne finder også, at mere markedsmagt øger stabiliteten for den enkelte bank. De fortolker dette sådan, at banker med meget markedsmagt kompenserer for større lånerisiko på andre måder, f.eks. ved at holde mere egenkapital. Samlet er konklusionen altså at mere konkurrence mindsker stabiliteten.

I en lignende undersøgelse konkluderer Beck et. al. (2013) også, at større markedsmagt i reglen leder til mere stabilitet for den enkelte bank. Forskellen fra førnævnte studie er bl.a., at de dokumenterer, at effekten af konkurrence på stabilitet er forskellig fra land til land og afhænger af en række andre strukturelle forhold. F.eks. er effekten af større markedsmagt på stabilitet mere kraftig i lande, der har reguleringer, som hæmmer bankers muligheder for at operere inden for andre brancher som f.eks. forsikring og ejendomsfinansiering.

Samlet set er det altså ikke muligt at drage en håndfast konklusion angående sammenhængen mellem stabilitet og konkurrence. Tre studier indikerer, at mere konkurrence leder til mere stabilitet, to studier konkluderer det modsatte.

4 Hvorfor er konkurrencen svag, og hvad kan vi gøre ved det?

Den empiriske litteratur, der undersøger hvilke faktorer, der påvirker konkurrencen på bankmarkedet, kommer ikke med entydige svar. Det skyldes blandt andet, at det er en vanskelig opgave at afdække kausale effekter af politiske tiltag på landeniveau.

Eksempelvis kan det være, at faldende konkurrence i sig selv øger det politiske pres for indgreb. Hvis det er tilfældet, kan perioder med faldende konkurrence være karakteriseret ved, at der er flere politiske tiltag end normalt. Der er altså en negativ sammenhæng mellem konkurrencen og antallet af nye indgreb, men kausaliteten går fra svækket konkurrence og over til nye indgreb.

Derudover kan effekterne af tiltag variere fra land til land – politik, der øger konkurrencen i Sverige, har ikke nødvendigvis samme effekt i Danmark, og omvendt. På grund af disse problemer vil dette afsnit mestendels benytte et teoretisk udgangspunkt for at diskutere de forskellige faktorer, der påvirker konkurrencen.

Tiltag, der sigter mod at øge konkurrencen, kan deles op i to grupper. For det første kan man søge at påvirke strukturen på markedet - f.eks. at gøre det lettere for nye banker at komme ind på markedet og sikre, at de overordnede politiske rammer ikke tilgodeser nogle banker fremfor andre. Efter krisen er der indført en række tiltag, der primært har sigtet mod at øge stabiliteten, og som har givet de store banker en konkurrencefordel, hvilket trækker i retning af svagere konkurrence, jf. afsnit 4.1 nedenfor.

For det andet kan man mindske barriererne ved at skifte bank. F.eks. kan man give kunderne mere information eller mindske besværligheder ved at skifte bank. Det vil tilskynde bankerne til at konkurrere på pris og kvalitet for at undgå at miste kunder.

4.1 Strukturelle årsager

Der er fortsat en betydelig **implicit statslig garanti** til større institutter. Denne garanti knytter sig til en forventning om, at staten helt eller delvist vil redde aktionærer og usikrede kreditorer, hvis instituttet kommer i problemer. Den implicite garanti medfører en tilskyndelse til at holde lav egenkapital i institutterne og betyder, at institutterne kan få billigere funding. Larsen og Karlsson (2014) analyserer størrelsen af denne fordel, og finder frem til, at 4 store danske SIFI-institutter kan opnå en besparelse på deres funding på ca. 0,48 pct.point på usikrede obligationslån som følge af deres særlige status som SIFI-institut. Det giver en væsentlig konkurrencefordel over for mindre institutter, hvor der i dag er et vel-fungerende regime for afvikling, og hvor der ikke på samme måde er en implicit garanti.

De store SIFI-institutter (gruppe I) har af Finanstilsynet fået tilladelse til at anvende såkaldte **IRB-modeller** i opgørelsen af risikovægte for kreditrisiko. Gruppe 2 banker bruger derimod den såkaldte standardmetode. Det betyder bl.a., at SIFI-institutter stilles bedre i konkurrencen om solide erhvervs-kunder med lav misligholdelsessandsynlighed, og som kan

stille god sikkerhed for lånene (og hvor der ikke foreligger en ekstern rating af virksomheden).

Overgangen **til IRB-modeller** medførte et stort fald i SIFI-institutternes samlede gennemsnitlige risikovægt på op mod 40 pct. ved overgangen til de nye metoder i 2008 og årene efter. Dette fald i risikovægten er større end for gruppe II-bankers, der som nævnt bruger den såkaldte standardmetode. Det er vurderingen, at "rabatten" ikke er modvirket af større kapitalkrav til de største institutter, som indføres frem mod 2020.¹⁴ Det medfører isoleret set en konkurrencefordel ift. mindre institutter.

Reguleringens omfang og kompleksitet er forøget væsentligt. Navnlig for mindre institutter kan det være en økonomisk belastning at få etableret tilstrækkelige compliance-funktioner og sikre den nødvendige viden og proceskontrol i stabsfunktioner, ledelse og bestyrelse. De komplicerede og omfattende regler forøger stordriftsfordelene og svækker konkurrencepresset fra de små og mellemstore banker.

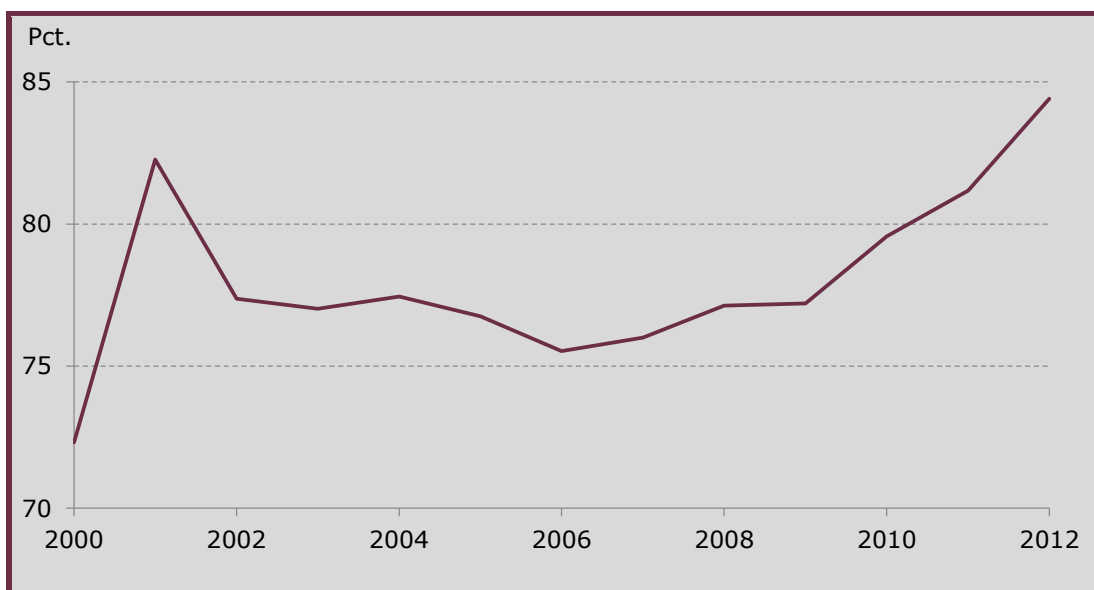
Mange små og mellemstore banker mv. har **stemmeretsbegrænsninger og ejerbegrænsninger** i deres vedtægter, som forhindrer, at storaktionærer kan få bestemmende indflydelse på banken. Det forhindrer også, at danske banker kan overtages af andre aktører, som er mere effektive og bedre til at drive bankvirksomhed – fx fordi de er bedre rustet til at håndtere de nye regulatoriske krav. Desuden er der en række reguleringsmæssige krav, som skal være opfyldt, før Finanstilsynet giver godkendelse til at drive bankvirksomhed. Det er svært og omkostningsfyldt at starte en ny bank, som tager mod dækkede indskud.

De senere år er der samtidig sket en udvikling i retning af, at **store banker har overtaget ejerskabet af store realkreditinstitutter**, samt at større realkreditinstitutter nu også driver bankvirksomhed. Fx er RealkreditDanmark og BRF overtaget af hhv. Danske Bank og Jyske Bank. Denne ejerstruktur kan også svække konkurrencen, fordi sandsynligheden for, at kunder må samle alle deres engagementer i en bank, forøges. Konkurrencen på enkeltprodukter bliver dermed mindsket. Desuden er der formentlig en stigende tendens til, at kreditvilkår afhænger af, om pengeinstituttet har konkret kendskab til kundens kredithistorie. Kunderne falder således nedad i kredithierarkiet, hvis de skifter bank, indtil de over for det nye institut har vist, at de har en høj betalingsvillighed og -evne. Det er udtryk for asymmetrisk information, som også svækker konkurrencen.

Reguleringen kan samlet trække i retning af større konsolidering i den finansielle sektor, dvs. færre og større kreditinstitutter, og at der er vanskelige betingelser for, at nye konkurrenter kommer ind på markedet. Det kan være en medvirkende årsag til at de store bankers andel af de samlede udlån er steget i perioden efter krisen, jf. Figur 4. Det kan svække konkurrencen. Desuden vil en større del af sektoren i givet fald kunne få systemisk karakter, hvilket indebærer, at den implicite garanti bliver mere udbredt.

Figur 4 SIFIernes andel af samlede udlån

¹⁴ Kraka (2013).

Anm.: Tallene er på moderselskabsniveau. Realkreditudlån er ikke inkluderet; såfremt de inkluderes, ændrer det ikke ved det overordnede billede.
Kilde: Finanstilsynet

Der er relativt få **udenlandske banker** på det danske marked. Det tyder på, at der kan være adgangsbARRIERER til skade for konkurrencen. Barriererne kan f.eks. være lovgivning eller kulturelle forskelle. Som påpeget af Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen (KFS) er markedsandelen for udenlandske banker relativt lav. Dette kan være særligt problematisk i et lille land som Danmark, idet størrelsen af det indenlandske marked dermed bliver en begrænsning for antallet af banker og dermed konkurrencen. KFS påpeger imidlertid, at der er få lovgivningsmæssige barrierer for etablering af udenlandske banker i Danmark.¹⁵ Dette skyldes bl.a. EU-direktiver, som har til formål at skabe et fælles indre bankmarked.

4.2 Barrierer for bankskifte

Som nævnt ovenfor er der relativt store prisforskelle på bankmarkedet for privatkunder. Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen påpeger desuden, at tilbøjeligheden til at skifte bank er særligt lav i Danmark sammenlignet med andre EU-lande.¹⁶ Det tyder på, at der er barrierer, der forhindrer bankskifte. Tiltag, der fjerner disse barrierer, vil alt andet lige øge konkurrencen på markedet til gavn for forbrugerne.

Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen arbejder med en **web-baseret platform**, som har til formål at øge gennemsigtigheden og priskonkurrencen på bankmarkedet ved at gøre det nemmere at skifte bank. Idéen er, at når man søger lån hos en bank, bliver tilbuddet automatisk sendt i udbud hos andre banker. Det mindsker besværet ved at indhente tilbud og forhandle lån hos forskellige banker. Det er vanskeligt på forhånd at vurdere effekten af dette tiltag, men det kan ikke udelukkes, at det vil øge tilbøjeligheden til at skifte bank.

¹⁵ KFS (2013), s. 37.

¹⁶ KFS (2013).

I England er der i september 2013 indført en såkaldt "current account switch service", som skal **mindske besværligheden og usikkerheden** ved bankskifte. Ordningen er frivillig for bankerne, og omkostningerne afholdes af bankerne. Servicen indebærer bl.a., at bankskifte skal ske indenfor 7 dage, og at eventuelle kontooverførsler i 13 måneder efter flytningen til og fra den gamle konto omdirigeres til den nye konto. Derudover udstedes en garanti for, at eventuelle tab, som følge af fejl i forbindelse med flytningen, dækkes af bankerne. I de 9 måneder efter servicen er indført, er antallet af bankskift forøget med ca. 15% i forhold til året før. Der kan være mange andre faktorer, der påvirker tilbøjeligheden til at skifte bank, så dette tal skal ikke opfattes som et estimat af effekten af tiltaget. Men det peger i retning af, at der kan være gevinster at hente ved at gøre det nemmere og sikrere at skifte bank.

I Danmark har Finansrådet tilsluttet sig den såkaldte EBIC aftale, som bl.a. betyder, at alle kontooverførsler og PBS-betalinger skal overføres inden for 7 dage (KFS (2013) s. 66). Den engelske ordning er imidlertid mere vidtrækkende, idet den indebærer den ovenfor omtalte garantiordning og omdirigering af bankoverførsler.

En anden mulighed er at øge **kundernes information** om bankernes forskellige tilbud og priser. En rapport udfærdiget for EU-kommissionen dokumenterer imidlertid ved hjælp af en række randomiserede forsøg, at mere information har en begrænset effekt på tilskyndelsen til at skifte bank. For meget information kan ligefrem forvirre kunderne og øge tilbøjeligheden til at blive i samme bank. I Danmark kan bankkunder bruge internetportalen www.pengepriser.dk til at skabe et overblik over forskellige tilbud og priser. Samtidigt er det lovpligtigt, at bankerne oplyser en årlig omkostningsprocent (ÅOP), der angiver den samlede pris ved et lån.

Bankernes mulighed for at **kreditvurdere deres kunder** har betydning for graden af konkurrence. For at vurdere den enkelte kundes evne til at tilbagebetale lån benyttes kundernes tilbagebetalingshistorik, lønsedler og skatteoplysninger. I Danmark har den nuværende bankforbindelse adgang til en lang række informationer, som muliggør en præcis kreditvurdering. Det er vigtigt, at alle banker har relativt ubesværet tilgang til information omkring potentielle kunder, så de har mulighed for at afgive tilbud.

5 Litteraturliste

Beck, T., De Jonghe, Olivier og Schepens, G. (2013) "Bank Competition and Stability: Cross-country heterogeneity." *Journal of Financial Intermediation*, 22.

Beck, T., Coyle, D., Dewitrapont, M., Freixas, X. og Seabright, P. (2010) "Bailing out the Banks: Reconciling Stability and Competition." Centre for Economic Policy Research.

Bikker, J. A. and Haaf, K. (2002). "Competition, Concentration and Their Relationship: An Empirical Analysis of the Banking Industry". *Journal of Banking and Finance*, 26, 2191-2214.

Boyd, J. og Nicoló, G. (2005). "The Theory of Bank Risk-Taking and Competition Revisited", 60 (3).

Carbo, S., Humphrey, D., Maudos, J. and Molyneux, P. (2009). "Cross-Country Comparisons of Competition and Pricing Power in European Banking". *Journal of International Money and Finance*. 28, 115-134.

Casu, B. og Girardone, C. (2006). "Bank Competition, Concentration and Efficiency in the Single European Market". *The Manchester School*, 74 (4).

Cihák, M. og Schaeck, K. (2013). "Competition, Efficiency and Stability in Banking." *Financial Management*, 2013.

Cihák, M., Schaeck, K. and Wolfe, S. (2009). "Are Competitive Banking Systems More Stable?" *Journal of Money, Credit and Banking*, 36 (3).

Claessens, S. (2009). "Competition in the Financial Sector: Overview of Competition Policies". IMF working paper 09/45.

Claessens, S. og Laeven, L. (2004). "What Drives Bank Competition? Some International Evidence." *Journal of Money, Credit and Banking*, 36 (3).

Fernandez de Guevara, J og Maudos, J. (2007). "The cost of market power in banking: Social welfare loss vs. cost inefficiency". *Journal of Banking & Finance*, 31.

Kraka (2013). "Større danske kreditinstitutters overgang til IRB-modeller." Krakas Finanskrisekommission.

KFS (2013). "Konkurrencen på Bankmarkedet for Privatkunder." Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen.

Larsen og Karlsson (2014). "Implicit Statsgaranti – Hvad er værdien af at være SIFI og hvad er konsekvenserne?" Krakas Finanskrisekommission.

Mishkin, F. (1999). "Financial consolidation: Dangers and opportunities." *Journal of Banking and Finance*, 23.

World Retail Banking Report (2008). Capgemini.

6 Teknisk appendiks: Forskellige mål for konkurrence

6.1 H-statistik

Et hyppigt anvendt mål for konkurrence er den såkaldte H-statistik, som tilskrives Panzar og Rosse (1987). Målet er et estimat af elasticiteten af omsætning mht. inputpriser. Panzar og Rosse (1987) viser, at under en række antagelser er H-statistikken mindre end 0 under monopol, mindre end 1 under monopolistisk konkurrence og lig med 1 under fuldkommen konkurrence. Dvs. jo mere konkurrence, desto højere H-statistik.

I Panzar og Rosses (1987) model defineres graden af konkurrence ved, hvor nemt det er for banker at gå ud og ind af markedet. Intens konkurrence er kendetegnet ved at entry og exit er relativt omkostningsfrit. Som nævnt kan det under en række antagelser vises, at mere intens konkurrence – altså nemmere entry og exit – er forbundet med højere H-statistik. I en Cournot-model, hvor antallet af virksomheder er konstant, kan konkurrence defineres som graden af substituerbarhed mellem produkter. Her er intens konkurrence kendetegnet ved en høj grad af substituerbarhed mellem produkter. I dette tilfælde kan det også vises, at mere intens konkurrence – altså større grad af substituerbarhed mellem produkter – leder til en højere H-statistik. I det følgende gennemgås først modellen med endogen entry og exit og derefter Cournot-modellen med et konstant antal virksomheder.

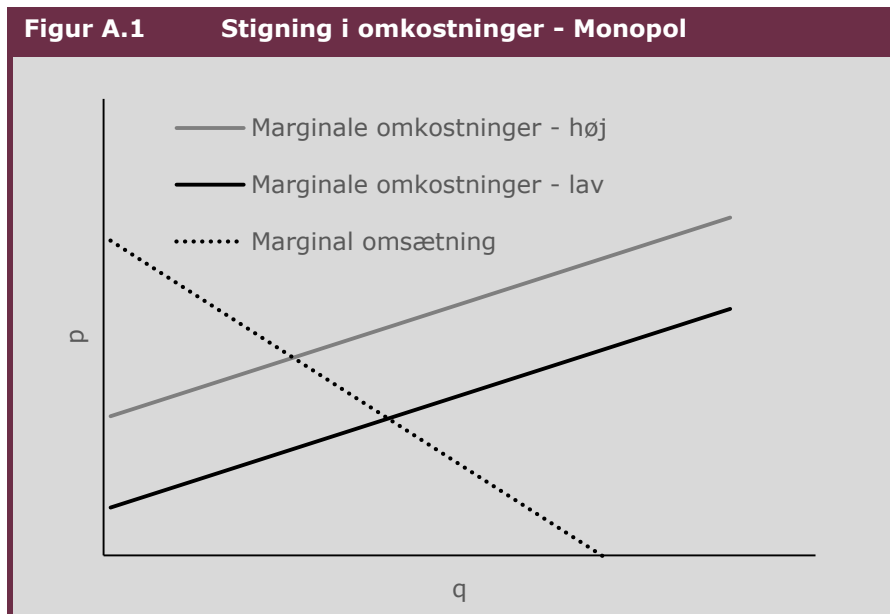
6.1.1 Model med endogen entry og exit

Antagelserne i modellen er, at bankens omkostningsfunktion er homogen af 1. grad i alle inputpriser – dvs. en stigning på 1% i alle inputpriser leder ved uændret produktionsniveau til en stigning i samlede, gennemsnitlige og marginale omkostninger på 1%. Det antages også, at en stigning i antallet af banker reducerer efterspørgslen for de resterende banker. Derudover antages eksistens af ligevægte, og at omkostningsfunktionen og efterspørgselsfunktionen er kontinuerte og differentiable.

For at forstå, hvorfor disse antagelser medfører, at summen af elasticiteterne af omsætning mht. inputpriser kan bruges til at måle graden af konkurrence, kan det være nyttigt at betragte følgende eksempler.

Antag at der er monopol på bankmarkedet, og at der ikke er fri entry og exit af virksomheder. I dette tilfælde kan det under førnævnte antagelser vises, at en stigning i alle inputpriser på x% altid vil reducere omsætningen. En stigning på x% i alle inputpriser betyder

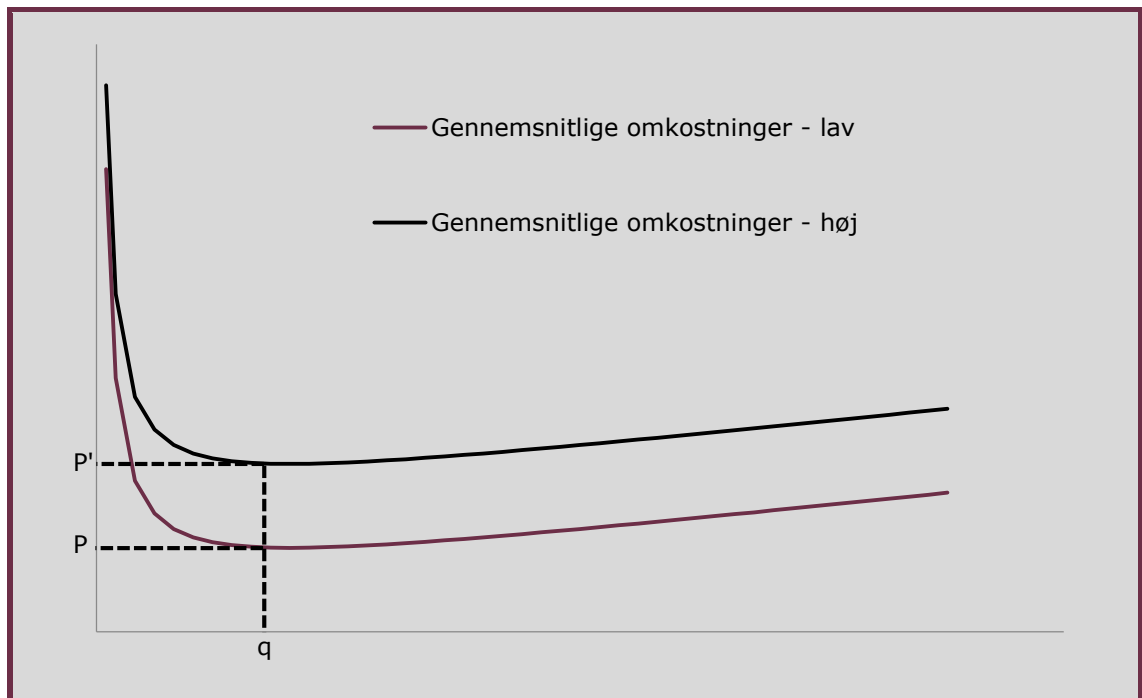
at de marginale omkostninger rykker opad med $x\%$ jf. antagelsen om homogenitet. I ligevægten produceres den mængde af finansielle goder, q , som sørger for, at marginale omkostninger er lig marginal omsætning. Antagelsen om eksistens af ligevægt betyder, at den marginale omkostningskurve rammer den marginale omsætningskurve nedefra. Derfor betyder en stigning i alle inputpriser, at outputtet reduceres, jf. Figur A1.

I ligevægten er de marginale omkostninger positive, hvorfor den marginale omsætning også er positiv. Derfor vil en reduktion af outputtet betyde en reduktion af omsætningen. Samlet set betyder monopol altså, at en stigning i alle inputpriser vil reducere omsætningen.

Antag nu i stedet at der er perfekt konkurrence på bankmarkedet, hvilket indebærer fri entry og exit af virksomheder. Her vil antallet af virksomheder tilpasse sig, indtil der ikke er positiv profit. I dette tilfælde vil virksomhederne altid placere sig på mindstepunktet for de gennemsnitlige omkostninger. Antag nu at der sker en stigning i inputpriserne på $x\%$, hvilket rykker den gennemsnitlige omkostningskurve op. Pga. antagelsen om homogenitet rykkes kurven parallelt opad. Det betyder en stigning i outputprisen, men mængden af varer, den enkelte overlevende bank producerer, ændres ikke, jf. figur A2. I den nye ligevægt er den samlede efterspørgsel mindre, da prisen er højere. Det betyder exit af virksomheder, da produktionen per bank skal holdes konstant. Hvis man analyserer dette i Figur A1, svarer det til, at reduktionen i antallet af banker forskyder den marginale omsætningskurve opad, således at output-niveauet for den enkelte overlevende bank holdes konstant. Konstant output og en prisstigning på $x\%$ betyder at omsætningen stiger med $x\%$. Ved fuldkommen konkurrence er der altså for den enkelte bank en elasticitet mellem inputpriser og omsætning på 1.

Figur A.2 Stigning i omkostninger – Fuldkommen konkurrence

Forskellen på monopol og konkurrence bestemmes af entry og exit af virksomheder. Hvis der er fri entry og exit, er der fuldkommen konkurrence, og H-statistikken er 1. I tilfældet, hvor antallet af virksomheder er konstant, er der monopol, og H-statistikken er negativ. I praksis viser det sig, at H-statistikken ligger et sted mellem 0 og 1, hvilket kan fortolkes som monopolistisk konkurrence, hvor der er begrænset entry og exit.

6.1.2 Cournot-model med konstant antal virksomheder

Sammenhængen mellem inputpriser og omsætning kan også belyses ud fra en model, hvor antallet af virksomheder er konstant, uagtet om der er tale om monopol eller monopolistisk konkurrence. Zimmerman og Carlson (2010) anvender en Cournot-model, hvor det antages, at den inverse efterspørgselskurve for virksomhed i er:

$$p_i(\mathbf{q}) = \alpha - q_i - \phi \sum_{j=1}^{n-1} q_j, i \neq j$$

Hvor p_i er prisen, q_i er produktionen, n er antallet af virksomheder og \mathbf{q} er en vektor der indeholder produktionen for samtlige virksomheder. For $\phi > 0$ vil større produktion i de konkurrerende virksomheder mindske prisen for den pågældende virksomhed. For $\phi = 1$ er der perfekt substitution mellem virksomhedernes produkter, og for $\phi = 0$ er der lokalt monopol på hver af de n markeder. Det antages også, at de samlede omkostninger er givet ved cq_i , hvor c er den konstante, marginale omkostning.¹⁷

¹⁷ Monopoltilfældet i modellen er mere eller mindre identisk med monopoltilfældet i modellen fra forrige afsnit. Forskellen er, at modellen fra forrige afsnit er mere generel.

Det kan vises, at under antagelse af $\alpha > c$, er der en symmetrisk ligevægt, hvor pris og mængde er konstante (se Zimmerman og Carlson (2010) for udledninger og formler). I ligevægten er elasticiteten af omsætningen mht. omkostninger givet ved:

$$\frac{\partial(qp)}{\partial c} \frac{c}{qp} = \frac{\frac{-2}{\phi(n-1)} + \left(\frac{\alpha}{c} - 2\right)}{\left(\frac{\alpha}{c} - 1\right) \left(\frac{\alpha}{\phi(n-1)} + 1\right)}$$

Jo mere konkurrence (dvs. jo højere ϕ og/eller n), desto større er elasticiteten. Her gælder altså den samme sammenhæng som i modellen med endogen entry og exit.

I monopol er $n = 1$ eller $\phi = 0$. I dette tilfælde er elasticiteten lig $-\frac{2}{\left(\frac{\alpha}{c}-1\right)\left(\frac{\alpha}{c}+1\right)} < 0$. Her gælder samme intuition som i figur A1: Større omkostninger skifter MC-kurven opad (i dette tilfælde er MC-kurven vandret), hvilket reducerer output og dermed den samlede omsætning (da MR er positiv i ligevægt).

I tilfældet med monopolistisk konkurrence, hvor $n > 1$ og $\phi > 0$, sker der også en stigning i MC-kurven, hvilket trækker i retning af lavere produktion og lavere omsætning. Men derudover reduceres produktionen også for de andre virksomheder på markedet, hvilket trækker i retning af højere priser og dermed højere omsætning for den enkelte virksomhed. Jo større ϕ og n er, desto kraftigere er denne effekt, jf. den inverse efterspørgelskurve. I figur A1 svarer det til, at MR-kurven forskydes opad.

6.1.3 Estimation af H-statistikken

H-statistikken for et land beregnes ved at udføre en variant af følgende regression på tværs af banker:¹⁸

$$\ln P_{it} = \beta_0 + \beta_1 \ln W_{1,it} + \beta_2 \ln W_{2,it} + \beta_3 \ln W_{3,it} + \text{kontrolvariable} + \varepsilon_{it}$$

hvor i indekserer banker, t indekserer år, P_{it} er samlede renteindtægter over samlede aktiver (proxy for omsætning korrigeret for størrelse), $W_{1,it}$ er renteudgifter over indlån (proxy for inputpris af indlån), $W_{2,it}$ er personaleudgifter over samlede aktiver (proxy for inputpris af arbejdskraft), $W_{3,it}$ er andre udgifter over samlede aktiver (proxy for inputpris af fast kapital) og ε_{it} er et fejllid.

Som kontrolvariable indgår typisk logaritmen af samlede aktiver (for at fange skalaeffekter), logaritmen af egenkapital som andel af samlede aktiver og logaritmen af nettoudlån som andel af samlede aktiver. Derudover indgår bank fixed effects samt årsummier.

Denne regression køres separat for hvert land, hvorefter H-statistikken beregnes som summen af β_1 , β_2 og β_3 .

¹⁸ Specifikationen varierer fra studie til studie. Her er taget udgangspunkt i Claessens og Laeven (2004).

Ifølge teorien beregnes H-statistikken som summen af elasticiteterne af den samlede omsætning mht. inputpriserne. Derfor kan det undre, at højresiden af ovenstående regression er logaritmen til omsætningen divideret med de samlede aktiver. Givet at der kontrolleres for logaritmen til de samlede aktiver på højresiden, gør det imidlertid ikke nogen forskel, om det er omsætningen eller omsætningen divideret med de samlede aktiver, der indgår.

6.2 Lerner-indekset

Det næstmest anvendte strukturelle mål i litteraturen er Lerner-indekset, som kan tilskrives Lerner (1934). Det er defineret som markuppen over marginalomkostningerne:

$$Lerner = \frac{P - MC}{P}$$

Prisen P beregnes typisk som indkomst i forhold til samlede aktiver. Marginalomkostningerne MC estimeres ved hjælp af en fixed-effects regression og regnskabsdata. En højere værdi af indekset betyder større markup og altså mindre konkurrence.

6.3 Boone-indekset

Ligesom H-statistikken afspejler Boone's (2008) indeks, hvordan virksomheden reagerer, når omkostningerne stiger. Men i stedet for at måle elasticiteten af *omsætning* måler Boone-indekset elasticiteten af *profit* med hensyn til omkostninger. På et kompetitivt marked vil en stigning i omkostninger for en virksomhed betyde, at den taber markedsandele og profit. På markeder med mindre konkurrence vil en given omkostningsstigning skade markedsandele og profit i mindre omfang.

Shaeck og Cihak (2010) beregner indekset ved at køre følgende regression på tværs af banker:

$$\pi_{it} = \alpha_i + \beta_1 \ln W_{1,it} + \beta_2 \ln W_{2,it} + \beta_3 \ln W_{3,it} + \mu_t + \varepsilon_{it},$$

hvor π_{it} måler profit i forhold til samlede aktiver, α_i er en bankspecifik effekt, og alle andre variable er defineret som ovenfor i afsnittet om H-statistikken. Denne regression køres separat for hvert land, hvorefter Boone-indekset beregnes ved at summere over β 'er. Fremgangsmetoden er altså den samme som ved beregning af H-statistikken med den forskel, at omsætning er udskiftet med profit, at der indgår bank- og årsummier, og at der ikke inkluderes kontrolvariable.

Hvis bank A oplever en stigning i inputpriserne, og bank B oplever et fald, vil vi forvente, at A's profit falder og B's stiger. Jo mere intens konkurrencen er, desto stærkere er denne effekt. Boone-indekset er altså mere negativt, jo mere intens konkurrence der er.